

СССР

„ВОПРОСЫ ЛИТЕРАТУРЫ“, бр. 7, 8, 9 — 1984 г.

Бр. 7

Бр. 7 се открива със статията на Ю. Лукин „Слушайки пулса на времето (Закономерности на изкуството и диалектиката на художественото познание)“. Авторът изтъква обемността и сложността на поставената тема и счита, че не може да претендира за цялостното ѝ и пълно разглеждане, а в статията си изказва само някои свои по-общи съображения.

Отбелязани са важни особености в развитието на художествената култура на социализма — нейната съществена черта според автора е, че обогатявайки в новите исторически условия най-добрите традиции, най-ценните черти от културата на всеки народ в съветската страна, социалистическата художествена култура си е изработила за повече от 60-годишното си съществуване свои собствени традиции. И както развитото социалистическо общество се опира на собствената си обществена база, така и изкуството на развития социализъм се опира на собствените си идейни, етически, естетически социалистически общосъветски традиции, които не отменят и не ликвидират, а включват в себе си в творчески преработена форма най-добрите традиции на културата от миналото.

В раздела, озаглавен „Изкуството и литературата в контекста на задачите на социалистическото строителство“, се изтъкват ролята и значението на партийното ръководство за постигане на хармонично съотношение между материалните и духовните начала, на хармонично развитие на материалните и духовните ценности; авторът изрично набляга на дълбокото разбиране от страна на партийното ръководство на спецификата и сложността на художественото творчество и че то не може да се ръководи с командване и декретиране. Обаче — пише Ю. Лукин — не бива никога да забравяме, че зад всяка крачка в сферата на културата е необходимо да се виждат политическите последствия — това указание се адресира до всички творчески съюзи, културни учреждения, издателски работници, художествени и редакционни съвети, репертоарни комисии.

В раздела „Изкуството и литературата в светлината на идеологическото противоборство днес“ авторът разкрива картината в западните страни и САЩ в различни области на културата — книги, радио, телевизия, шоу-бизнес, целищи и служещи на една цел — да убедят общественото мнение в Европа и САЩ в агресивните намерения на Съветския съюз. Президентът на САЩ и неговите най-близки помощници активно включват в своята идеологическа атака срещу комунизма буржоазната култура и изкуството, като ги въвеждат да служат на антисъветизма и антикомунизма, използвайки най-агресивни и каубойски похвати. В идеологическото настъпление участвуват не само писатели, не само критици, но и теоретици на литературата и изкуството. В своя освирил антисъветизъм пропагандистите на „свободния свят“ не се спират пред нищо, не подбират средствата си. Ето защо при тази ситуация в сферата на културата е извънредно важна ясната класова позиция и точната социална ориентация.

„За спецификата на съвременния латиноамерикански роман“ — под това заглавие А. Кофман разглежда особеностите на съвременния латиноамерикански роман. В първата част на статията си авторът изтъква, че бурното развитие на латиноамериканистиката съвпада по време с разпространението в Европа на най-новите течения в литературознанието — например структурализмът, семантическият метод и семиологическият анализ — и тези модни течения бързо преминават в Латинска Америка, където често се прилагат на практика в изопачен вид, което още повече усложнява ситуацията. Авторът отбелязва известния „бум“ в латиноамериканския роман и едновременно с него изоставането на критическата мисъл, която не успява да догони, да върви в крак с литературата. Стига се до положение, че писателите сами търсят критически термини, с които да осмислят своето творчество, появяват се много основни термини, концепции, издигнати от писателите, които се стремят да дадат чрез тях научно-критически обяснения на своето творчество. Така е станало и с две централни концепции на съвременната латиноамериканистика — „необарок“ и „магически реализъм“, на които именно авторът посвещава статията си.

Спецификата на латиноамериканската литература налага въвеждането и разработва-

нето на нов, несъвсем привичен за европейското литературознание понятиен апарат. Парагвайският писател Роа Бастос още в 1965 г. твърди: „Процесът на формирането на нашата литература в продължение на цялата ѝ история е пълен със скокове, взривове и е толкова своеобразен, че много мерки и критерии от Европа се оказват съвсем неефективни или само отчасти ефективни, когато бъдат приложени към американската литература.“

Концепцията за необарока израства от изучаването на испаноамериканското барокно изкуство от XVI—XVIII в. Изтъква се едно извънредно важно обстоятелство: в литературата, живописа и преди всичко в архитектурата на континента барокът приема дълбоко своеобразни, различни от европейските форми и става първата проява на латиноамериканската самобитност, специфичност. Някои учени дори смятат, че терминът „барок“ е неприложим по отношение на Латинска Америка или е приложим само условно, тъй като това изкуство е качествено различно от европейското изкуство. Обаче в латиноамериканския барок — както пише А. Кофман — се разкриват не само специфични черти, но и някои универсални константи, които позволяват въпреки създадените в изкуствознанието традиции да бъде трактуван барокът пределно разширено и да бъде проследен в настоящето. Такъв проблем към проблема е бил разработен първоначално от кубинския писател А. Карпентер. В своите лекции, изнесени в Каракасския университет, кубинският писател и изкуствовед се опитва да обобщи идеите си и да докаже, че барокът наред с „магическия реализъм“ „са тези елементи, които решително определят характера и съдържанието на латиноамериканското изкуство“. Отправна точка на теорията на А. Карпентер е тезата му, която гласи: за разлика от готиката, от романтизма, класицизма, които са исторически преходни стилове в изкуството, барокът е константа на световното изкуство. Америка — твърди А. Карпентер — е обетована земя за барока, защото тя е континент, който се намира в постоянно движение, кипез, пулсация, самата действителност в Америка е барокова и следователно и отражението ѝ може да бъде само бароково.

Оригиналната, макар и спорна концепция на А. Карпентер обаче според автора на статията А. Кофман разкрива известно противоречие по един пункт: въпреки претенциите ѝ, че разкрива спецификата на латиноамериканското изкуство, тя всъщност действа в противоположна насока, като разкрива в барока една извънвременна общочовешка константа. Независимо от това идеите на Карпентер се подхващат от много писатели, критици и литературоведи и за бароковия характер на латиноамериканския роман загварят като за негова главна отличителна черта.

Въпреки че много често в литературоведските изследвания се говори за барока като за формално-стилова константа в световната литература, нееднократно се подчертават разликите между стария барок и необарока. Докато старият барок, бароковата литература от XVI—XVIII в. създават един хармоничен образ на действителността, необарокът отразява дисхармонията, противоречията, усложнеността на съвременното битие. Според А. Кофман само един конкретен сравнително-текстологичен анализ ще помогне да бъдат разкрити и точно определени бароковите черти на съвременния латиноамерикански роман.

Още по-сложна и по-неопределена ситуация се е създадала — пише авторът — с концепцията за „магическия реализъм“ като основна характеристика на най-добрите произведения на съвременната латиноамериканска литература. Какво представлява „магическият реализъм“ — метод ли е, направление ли е, школа, мироглед или стил? Окончателен отговор на тези въпроси засега липсва и може би поради това много писатели в последно време започват да се отнасят много скептично към този термин. Обаче в критиката той се използва повече от преди. Авторът се спира на историята на този термин — негов автор е немският изкуствовед Ф. Рох, който през 1925 г. издава книга с такова подзаглавие за живописа и постекспресионизма. Под термина „магически“ немският изкуствовед не е имал предвид нещо мистично, ирационално или свръхестествено — той говори за особен начин на отражение на действителността, при който привичните обекти от предметния свят се представят като съвсем нови и непознати обекти. През 1927 г. книгата на Ф. Рох е преведена на испански и издадена от влиятелното списание на Ортега-и-Гасет „Ревиста де Оксиденте“ и така терминът на Рох намира голямо и бързо разпространение.

В последно време под „магически реализъм“ едни учени схващат нещо по-широко, извеждат го извън рамките на Латинска Америка и го смятат особеност на различни произведения от световната литература на XX в.; други го разглеждат като специфична черта само на латиноамериканската литература.

След като проследява отношението и размислите по повод на „магическия реализъм“ и на редица други критици и писатели, А. Кофман се спира малко по-подробно на един „етнографски“ подход към проблема, отразен в докторската дисертация на пуерториканската изследователка С. Ортис Апонте: свръхестественото в латиноамериканската проза, категориите „действителност“ и „чудо“ тя схваща не в тяхното многообразие, а съвсем тясно — като запазил се до наши дни субстратен пласт от конкретни вярвания, обреди, митове, култове и т. п. Именно този конкретен материал — счита тя — се сублимира в художествената литература във вид на „магически реализъм“.

В заключителните редове на статията си за латиноамериканския роман и неговата специфика А. Кофман изказва становището си, че разкриването на спецификата на латиноамериканския роман се намира в началния етап на изследването и проучването му. С течение на времето — пише авторът, — когато бъде поставена достатъчно здрава основа за типологическо обобщение на произведенията на съвременната латиноамериканска проза, такива термини, като „необарок“, „магически реализъм“, „реалистична на приказното“, или изобщо ще отпаднат, или ще бъдат заменени от други — по-стабилни и по-конкретни.

Бр. 8

Бр. 8 е посветен на 50-годишнината от основаването на Съюза на съветските писатели. След уводната юбилейна статия е поместена речта на И. Лупол („За ролята на критиката“), произнесена на Първия всесоюзен конгрес на съветските писатели. Непосредствено след речта е поместен материалът на Л. Новиченко „От полувековна дистанция“, в който е направена оценка на доклада на Лупол. Л. Новиченко коментира и отчасти проецира върху по-късния опит на съветската литература този изнесен на историческия форум доклад, когато е бил проведен Първият конгрес на съветските писатели. Л. Новиченко пише в статията си, че идеите на Първия писателски конгрес продължават да живеят и да действуват и днес — разбира се, да действуват така, както подсказва днешната действителност на развитото социалистическо общество и с оглед на новите задачи, поставени пред народа — строител на комунизма.

По-нататък в книгката вниманието на читателя е привлечено от статията на Н. Жегалов „Великото, вечно живото (Традициите на руската класика в творчеството на Горки)“, посветена на влиянието, което оказват върху Максим Горки литературните традиции от втората половина на XIX в. Авторът се спира на най-съществения момент от това влияние — как М. Горки възприема и трансформира в творчеството си великата тема на руската класическа литература — темата за народа. Трима са самобитните художници — пише Н. Жегалов, — които са изострили интереса на Горки към народния живот и са се оказали особено съзвучни с Горкиевите размисли за историческия път на народа и за творческия път на писателя към опознаване и правдиво изображение на родната земя. Тези писатели са Помяловски, Глеб Успенски и Лесков. В обособени части от студията си Н. Жегалов се спира поотделно на влиянието на всеки от тях. Отбелязано е и влиянието на Н. Короленко. Авторът Н. Жегалов набляга на обстоятелството, че посочените писатели са свързвали, но не единствено звено между Горки и руската класика. В по-общ план е засегнато и влиянието,

което упражняват върху Горки Тургенев, Достоевски, Л. Н. Толстой, Чехов, Бунин. Специално внимание е отделено на героико-епическото начало в творчеството на М. Горки — как то навлиза дълбоко и органично в духовния свят на основоположника на социалистическия реализъм, как придобива нови багри и се изпълва с нов исторически смисъл. Чрез Л. Толстой — пише Жегалов — Горки получава от руската класика основен импулс, вдъхновение за разработване на героико-народната тема. Горки е първият в световната литература художник — изтъква авторът на статията, — който многостранно и в широка историческа перспектива показва реалната борба на народните маси за идеалите на научния социализъм.

Интерес предизвиква в бр. 8 и преведената за пръв път от украински на руски език от Г. Остроуски реч на Юрий Олеся, произнесена на срещата на партийния актив на Олеса с делегатите на Първия конгрес на съветските писатели. Речта е озаглавена „Новият човек — човекът на борбата“.

Бр. 9

„Калифорнийски контрасти“ — под това заглавие Н. Федоренко осведомява читателя за състоялата се през март т. г. шеста поредна среща между съветски и американски литератори в Малибу, близо до Лос Анжелос. Срещите между съветските и американските писатели водят началото си от 1977 г., когато в Москва по инициатива на двете списания — „Иностранна литература“ и „Сатърдей ревю“ — се състояла първата съвместна среща. Впоследствие такива срещи са били провеждани в САЩ и СССР: Ню Йорк, Батуми, Лос Анжелос, Киев и последната — на тихоокеанското крайбрежие. Главна тема на срещата е „Разбирателство чрез литературата“, разбирателство в името на съхраняването на човешките ценности, на всичко, което ние наричаме култура. В състоялите се досега срещи са взели участие крупни творци на словото от САЩ и СССР: Р. Лоуел, Е. Олби, У. Стайрон, Дж. К. Оутс, К. Вонегът, Ъ. Стоун, Дж. Ъпдайк, А. Малер, К. Доктороу, Г. Солсбъри, А. Милър и др. Сред съветските участници личат имената на Г. Абашидзе, Ч. Айтматов, М. Алексеев, Г. Бакланов, Ю. Бондарев, А. Вознесенски, О. Гончар, Д. Гранин, Р. Рождественски, Е. Евтушенко, Вл. Солоухин и др.

Участниците в калифорнийската среща отбелязали многозначителния факт — пише Н. Федоренко (също участник в срещата), — че писателите от СССР и САЩ са успели да се съберат на „крълата маса“, въпреки че отношенията между двете страни се намират на ръба на „студената война“. Въпреки различията в политическата сфера писателите трябва да бъдат единни в главното — да не допуснат термоядрена катастрофа, да не позволят нашата планета да стане жертва на само-

изребителна игра. Ето защо — изтъква в информацията си Н. Федоренко — състоялата се през март т. г. среща има особено важно значение. В центъра на вниманието на участниците в дискусиата стояха различните аспекти на проблема, който може да се обобщи с една формула — взаимно разбирателство чрез литературата, посредством литературата. Според Федоренко водените разговори са звучали не само като развълнувани спорове, а като нещо много по-значително — конфронтация на мирогледи. Цитирай думите на американския драматург Р. Ли: „Като писател не вярвам, че перото е по-силно от меч. Но вярвам, че перото е меч!“

Н. Федоренко разказва за тържествената и приятелска обстановка, в която е станало връчването на тържествен дар от 500 тома книги — дар от името на Госкомиздат на СССР на университета Пепердай. Ректорът на университета Г. Уайт изразил благодарност за ценния дар и заявил, че книгите ще постъпят в библиотеката на университета, за да могат да бъдат широко използвани от студентите в Пепердай и от всички, които се интересуват от тях. Той изтъкнал, че този дар се приема като приятелско отношение към университета Пепердай и към американските академични кръгове.

Остър обмен на мнения възникнал по въпроса за превеждането и издаването на американски писатели в Съветския съюз и на съветски — в САЩ. От съветска страна били изнесени на срещата интересни и говорещи сами по себе си факти: през годините на съветската власт са издадени около 4500 произведения на повече от 370 американски писатели в общ тираж около 275 милиона екземпляра. Главен критерий дали да бъде издадена една творба в Съветския съюз — пише Федоренко — е идейното съдържание и художествената форма на творбата. В Съветския съюз решително се отхвърлят съчинения, в които се проповядват идеите на войната, насилието, расовата дискриминация, порнографията, всякакъв вид дребнотемис.

В информацията, а респ. и на срещата, е обърнато внимание и на друг, за съжаление нерадостен факт. Наред с Калифорния, която предоставя прекрасни условия за мирни срещи, съществува и Калифорния, център на производство на ракети, на нови системи оръжия и всякаква военна техника. По стойност на получаваните поръчки Лос Анжелос превъзхожда много други градове в САЩ.

По време на дискусиата около „кръглата маса“ участниците естествено са отправили поглед и отвъд хоризонтите на днешния ден, искали са да си представят утрешния свят — какъв ще бъде той и най-вече — какъв трябва да бъде. До голяма степен това зависи от позицията на писателя днес, защото той влияе върху формирането на духовната същност на човека, на неговото съзнание. В обществения финал на срещата звучат думите: „Разногласията не трябва да бъдат препятствие

за деловите срещи и дискусии с цел по-добро разбирателство, доверие и сътрудничество, защото ако човечеството не ликвидира войните, то войните ще ликвидират човечеството!“

В статията „Първата световна война и литературата“ Н. Анастасиев проследява третирането на темата за войната в западната и съветската литература. „Първата световна война — пише авторът — не само остава следа в литературата, тя налага силен отпечатък на цялата световна литература и до голяма степен определя нейното по-нататъшно развитие.“ Отбелязани са няколко значителни произведения, в които войната е отразена пряко или косвено в сюжета — „Вълшебната планина“ от Томас Ман, „Семейство Тибо“ от Р. М. дю Гар и др. По-нататък в статията е отделено място на литературата, която се числи към школата на „изгубеното поколение“ — тук са споменати романи на Олдингтън, Дос Пасос, Хемингуей, Ремарк, Фокнър. Цитирани са думите от предговора към романа на Ремарк „На Западния фронт нищо ново“: „Тази книга не е нито обвинение, нито изповед. Тя представлява само опит да се разкаже за поколението, което войната погуби, за онези, които станаха нейна жертва, дори след като се спасиха от снарядите.“

В четвъртия раздел е направен коментар на съставената от Хемингуей през 40-те години антология с произведения от световната литература за войната.

В петия раздел са направени паралели и съпоставки между западната и съветската литература за войната и са изтъкнати сходствата и различията между тях. Според Анастасиев разликата между западната и съветската литература, в която присъствува войната, се състои в следното: западната литература оставя героя буквално или метафорически на бойното поле. Съветската литература, след като го принуждава да се прости със същите илюзии, както и героят на западната литература, го потапя в нова историческа атмосфера — атмосферата на революцията — и започва заедно с него да търси напрегнати нови идеали. Посочена е и разликата в организирането на художественото време и пространство, изтъкнато е колко различно в естетически смисъл са изградени отношенията между автора и персонажа, между персонажа и обективния свят.

Мария Блажева

ЧССР

„SLOVENSKÉ POHL'ADY“, Bratislava, N 1, 1984

Международната асоциация на литературните критици — AICL — възниква в края на 60-те години и обединява литературни критици от всички континенти. Годишно тя ор-

ганизира най-малко една среща на представители на членуващите в нея страни, на която се обсъждат и анализират актуалните проблеми на съвременната литературна критика. Асоциацията проявява особена активност през последните десет години, когато ръководството ѝ се поема от такива известни автори като нейния председател, французин Р. Андре, и двамата ѝ подпредседатели — А. Михайлов (СССР) и Дж. Браун (САЩ). Показателни в това отношение са най-вече последните три срещи, организирани от AICL (в Хелзинки през 1980, в Мадрид през 1981 и в Берлин през 1982 г.), на които делегатите проявяват подчертан интерес и активност при обсъждането на темите — за мястото на литературната критика в съвременния свят, за ролята на литературите на малцинствата с оглед задачите и ролята на главната литература в едно или друго литературно общество, за отношенията между традицията и новаторството в рамките на литературния процес.

Последната среща, проведена от асоциацията, е била организирана от Съюза на чехословашките писатели и се е състояла през месец септември 1983 г. в гр. Добрижи. Именно на нея популярното словашко литературно списание „Словенске похляди“ посвещава една твърде обстойна информация.

Срещата-колоквиум в Добрижи е била посветена на проблема за отношенията между литературата и средствата за масова комуникация. След встъпителното слово на председателя Р. Андре тон на дискусиата е даден още с първия доклад на чехословашкият представител Ян Шевчек, централно място в който заема отношението литература—телевизия. В рамките на този проблем авторът разглежда въпроса за „екранизацията на света“ и се спира подробно върху изследването на отношенията между литературния и телевизионния текст, и то предимно в теоретичен план. Той изхожда от естетиката на литературната комуникация, разработена в СССР (най-вече от Ф. Мико и А. Попович). Според него зрителят е социална единица, с която теорията на телевизионните предавания трябва последователно да се съобразява, която е „компонирана“ още в авторския процес на конципирането и самото създаване на литературната творба или телевизионния сериал. Шевчек подчертава функциите на телевизията като основен фактор, опосредствуваш разпространяването на културните ценности, като се позовава на опита на словашката телевизия.

Авторът отделя внимание и на проблема за адаптацията на литературните текстове — нея той интерпретира като „проблематика на литературата и телевизията“. „Втората плоскост“ на този проблем Шевчек определя като „телевизионна литература“ — тя се отнася до текстовете, предназначени специално или изключително за телевизионни реализации.

Изобщо Ян Шевчек застъпва в доклада си доста широк кръг от интересни проблеми, като с подхода си към тяхното разглеждане

дава и основния тон на дискусиата, до голяма степен определя нейната насоченост не към „импресионалистичен“ подход към разглежданата проблематика, а към нейното интерпретиране главно в теоретичен план.

Този тон се поема от преобладаващата част от участниците в колоквиума и най-вече от останалите чехословашки представители — израз на това е докладът на Ф. Мико „Естетическата конфронтация на литературата с аудиовизуалните посредници“. Авторът изхожда от експанзията на телевизията като безспорен фактор, но подчертава и „автохтонността“ на литературата и нейния приоритет в процеса на разпространяването и популяризирането на културните ценности. Според него ситуацията, която в крайна сметка възниква, изисква повишаване на изискванията към комуникативността на литературата.

За много от чуждестранните участници в колоквиума с характерен определен стремеж към теоретична интерпретация на разглежданата проблематика и към обобщения на опита. Така например А. Михайлов отделя особено внимание на двете екстремни позиции, които са налице при оценката на отношенията между литературата и средствата за масова комуникация: поддръжниците на едната от тях са с твърда увереност по отношение възможностите на телевизията, докато техните опоненти са определено скептични, когато става дума за проникването и пълноценното реализиране на литературата чрез телевизията. Според автора телевизията непрекъснато би трябвало да търси все нови и нови форми за представяне на литературата, които да бъдат адекватни на непрекъснато променящите се условия в съвременността. Той спира вниманието си и върху задачите на критиката в телевизията и посочва основните области, в които нейното влияние би било най-ползено. А. Михайлов подчертава най-вече възможността за осъществяването на разговори, предавания по телевизията и разпространявани чрез останалите средства за масова комуникация, с цел запознаването на широка читателско-слушателска аудитория не само с една или друга творба, но и с авторската личност, със самия процес на създаването на творбата.

Нова тема в разискванията бе внесена от представителката на Белгия С. Дериосин с възможностите, които предоставя използването на фолклора за изпълнението на най-общите задачи на средствата за масова комуникация. Любопитното в случая е това, че авторката прави своите изводи на основата на изследвания на светски и чехословашки етнографи (като например книгата на К. Плицек за танците и игрите на словашките деца). Нейният апел — телевизията да използва максимално неизчерпаемия фонд на фолклора — се посреща с пълно одобрение от участниците в колоквиума.

Б. Зомбати от Югославия разглежда „Влиянието на телевизията върху литературната

творба". Авторът насочва вниманието си преди всичко върху социологичните последиствия, до които довежда „телевизацията“ на литературните текстове, но независимо от това и той — също както повечето от останалите участници — отделя особено внимание и на значението на телевизията и киното за структурата на литературната творба. Той говори за монтажа като подход, който благодарение именно на киното намира своето място и в литературата. Зомбати се спира и на въпроса за промените, настъпили в областта на модерното драматично изкуство, като подчертава, че отчасти те се реализират под прякото влияние на телевизията.

На въпроса за експанзията на телевизията се спира и представителят на Индия Н. Сингх, според мнението на когото литературната творба трябва да се приема и поддържа като най-автентичното средство за усвояването на художествените стойности.

Румънският критик Г. Иваску спира вниманието върху отношението на телевизията към литературното наследство. Той подчертава особена роля на критиката, чието задължение е да аксиологизира това наследство и така да допринася за извикването му към нов живот — чрез телевизията или радиото и печата. Въпреки това обаче авторът посочва приоритета на словото, на литературния текст, и неговото неизменно значение.

В дискусийните материали на повечето от участниците в колоквиума под една или друга форма намира място въпросът за функцията на определящото значение на историческото развитие на човечеството за специфичните проблеми на художествената комуникация. Англичанката С. Макфорт се спира на аналогията, която съвременната транспозиция на литературния текст, обусловена в крайна сметка от науката, е имала в миналото. Тя припомня, че Платон е считал за голяма загуба усвояването на писмеността от народните маси, тъй като според него това означавало нарушаване на диалога между автор и слушатели. Според авторката една от главните положителни черти на съвременната транспозиция на литературата е нейният принос за повишаването на културното равнище на литературните програми, представяни от телевизията.

Р. Матушевски от Полша се спира на въпроса, доколко целите на литературата и средствата за масова комуникация са еднакви. По отношение на телевизията авторът обръща внимание най-вече на нейните информационни функции и на функциите ѝ като средство за забавление и отмора, като противопоставя на това значително по-широките и естетически по-пълноценни функции и цели на литературата. Авторът подчертава и философската същност на литературата, нейното огромно значение при опознаването проблемите на човека.

Интерес у участниците в срещата-колоквиум предизвикват и докладите на двамата де-

легати от Португалия. М. А. Сеикс се спира на въпроса за семиотичната интерпретация на литературния и литературнокритическия текст, а докладът на Е. Лоуренцо е посветен на същността на процеса на четенето, който в условията на развитието на науката и измененията в библиотечното дело, при използването на новите форми на съхраняване на информацията също търпи промени. По същите проблеми взема отношение в доклада си и американският представител Дж. Браун.

Все още би било рано да се правят опити за един по-цялостен разбор на проведения в Добржиши колоквиум на AICL, да се правят окончателни изводи от разискванията, проведени на него — най-малкото защото самите участници в него не си поставят за цел „да кажат последната дума“ по разглежданите от тях проблеми. Но това не пречи да се отбележат целенасочеността и последователността в подхода на преобладаващата част от делегатите при интерпретацията на отделните теми, резултат на което са и ценните идеи за влиянието на литературата върху телевизията и обратно, за естетическия статут на литературния и телевизионния текст, за възможностите — а и необходимостта — различни проблеми да се разглеждат във връзка с отношението литература—наука и някои други интересни постановки.

Безспорно е, че публикуваните в редовния бюлетин на AICL (той излиза редовно след всяка среща, организирана от асоциацията, на френски и английски език — официалните езици в AICL) резултати от колоквиума предлагат ценен материал за бъдещата синтезараща работа върху отношенията между литературата и средствата за масова комуникация, която ще допринесе в значителна степен за по-цялостното възприемане и схващане на ролята и мястото на литературата в съвременния живот.

Богомил Попов

Г Д Р

WEIMARER BEITRÄGE, 1984, Heft. 5

„Ваймарер Байтреге“ е месечно списание за литературознание, естетика и теория на културата, което през 1984 г. встъпи в своята тридесетгодишнина. В рецензираната книжка са публикувани няколко материала върху български автори — интервю и статия за Л. Левчев, статия за Й. Радичков и рецензия за излязлата в ГДР книга „Българската литература 1944—1980“.

Интервюто с Л. Левчев и статията за него са от младата българистка Барбара Байер. Основните теми на интервюто, което допринася и за по-доброто възприемане на статията на Байер поради многото допирни точки между двете, са две: психологията на творчес-

кия процес и „априлското поколение“ поети. Л. Левчев говори за тяхното място в българската литература, за отношението им към литературното наследство, към модерната чужда литература, за отношението към читателя — публичното четене като определящо във висока степен начина на писане, както и за взаимодействието между „априлското“ и следващите поетически поколения.

В своята статия Б. Байер търси причините за появата на поколението в промяната на обществената и културната атмосфера у нас след Априлския пленум. Младите поети са облагодетелствувани в търсенето на съвременен поетичен израз преди всичко от факта, че са необременени от предишния естетически канон. Тези млади автори не представляват единна литературна група, обединена около обща поетическа или естетическа програма. Още в първите им стъпки се проявяват ясно различните творчески позиции, което в поетическата практика довежда до значително жанрово диференциране — от лирически спомен за детството и юношеството до актуалната политическа тематика, както и до ориентирането към различни български и чужди образци. Онова, което свързва младите поети, обаче е не само представителата им се възможност при променената ситуация, но и активното им лично противопоставяне и разграничаване от поезията на „празните фрази“. Дискусията около тяхната поезия укрепва особено им място в литературния процес, както и чувството им за взаимност и обща отговорност.

Модерните изразни средства, които използват „априлските“ поети, не бива в никакъв случай според авторката да се схващат като отказ от традицията. В своето интервю неслучайно Л. Левчев набляга на това, че те са изтъргнали от забравя книга като „Пролетен вятър“ на Фурнаджиев и че разбирането на Вапцаров като поет, а не само като революционер, е тяхно постижение. Съвременното модернизиранието на поезията е свързано с усвояването не само на националната, но и на световната литература, с други думи, то води до откриването на неизползвани досега области от традицията. И най-накрая търсенето на модерен поетичен израз съответства на промененото разбиране за функцията на художествената литература в България.

След като е очертала обществената и специфично литературната ситуация у нас в средата на 50-те години, Б. Байер преминава към творчеството на Л. Левчев. Още с първата си книга той полага основите на поезия, чиято най-съществена характеристика е оригиналното схващане в отношението към съвременността, за ролята на лирическия аз в отношението между идеал и действителност. Ключова дума според авторката в „Звездите са мои“ е епитетът „дързък“; „дързост“ е преди всичко желанието да подемеш с пълно съзнание диалога с миналото, сегашното

и бъдещето и въпреки недостатъчния жизнен опит да постигнеш обобщението и перспективата на историческото развитие. Ако Л. Левчев сам се нарича политически поет, който се вдъхновява от поветелите на времето, това трябва да се разбира в най-широк смисъл — като чувство за отговорност пред днешния ден, което го подтиква да търси своите теми изключително в нашия съвременен свят. Изшните събития (както е например в „Дневник за изгаряне“) са интимно и болезнено преживени, дотолкова, че ставаме свидетели на идентифициране между конкретното аз и събитието; онова, което характеризира политическата лирика на Левчев, е синтезът между емоция и мисъл.

В неговата лирика непрекъснато се повтаря (и като основна тема) чувството за пробив отвъд видимото — радостта на откривателя, който зад явленията търси човека, който сам участва в събитията и е дълбоко засегнат от тях. За да представи своята гледна точка, Левчев често използва диалога. Но докато в първите му книги на помощ все още идва фиктивният опонент, на чиято скептичност в творческите възможности на новото се противопоставят хората, възпитани в младите лирически герои на поета, то в по-късните книги наблюдаваме постепенно изместване на полемичните отношения, но не и на самата полемичност на лириката — по-малко призови, повече неспокоен размисъл върху същността на събитията в света; спорешите страни в диалога се пренасят вътре в лирическия аз и стават негова съставна част. Ако в ранната лирика на Левчев говорят преди всичко ентузиазмът, романтичeskото просветление и безкомпромисното отношение на младостта към света, по-късно на преден план излиза друг стремеж — с натрупания опит за стойността на нещата да се осмисли развитието и да се направи равностойна на изминатия път. Търсенето на собствена позиция е съпроводено с постоянно критично изпитване на нейната правилност, превръща се в тревожен разговор със собствената съвест. Характерен момент за поезията на Л. Левчев е нейната откритост за проблемите и чувствата на съвременника. Макар да вижда човека преди всичко в неговата историческа и социална роля, това не означава ни най-малко пренебрегване на неговата индивидуалност и своеобразие.

Анализирайки ранната поезия на Левчев в стиховедски план, Б. Байер се спира и на дискусията върху свободния стих у нас в началото на 60-те години. Сегашната увереност на поета, изказана в интервюто с него, че свободният стих в своята истинска форма не е напълно пригоден за българската поезия, е поставен с предишната му позиция и със собственото му творчество, предизвиква известно учудване. По този повод авторката отбелязва, че във всеки случай трябва да се има предвид, че свободният стих по-често заради названието си, което се асоциира с едно

свободно, неограничено отношение към поетическия опит и по-малко заради неговите действителни възможности и правила (който при това понякога са смесвани със свободния ритъм) е бил предпочитан от мнозина млади български поети.

Авторката обстойно се спира върху сложността на поетическия език на Л. Левчев, на напрежението и усилието, което изисква при четене неговата лирика. Зад конкретната езикова техника се открива общото сложно отношение на поета към действителността; за това отношение са характерни незавършеността на процесите и променливостта на явленията, предметите и хората тук не са описани веднъж завинаги като завършени. Дори там, където на пръв поглед гледната точка на лирическия аз е категорично и дори декларативно заявена, зад това се крие продължителен процес на търсене, противоречия и съмнения. Лириката на Л. Левчев, заключава авторката, е дала своя принос за това поетите в България да се чувствуват призвани да разкриват нови пространства и да имат смелостта да прекриват в тях.

Втората статия „Поезията на Й. Радичков“ (в оригинала е употребена високата за проза дума *Dichtung*) принадлежи на Елена Лутер. Въпросът кой е Й. Радичков — този най-своеобразен и най-изкусен съвременен български разказвач — се крие не в неговата биография, а в произведенията му, ето защо трябва да потърсим отговора там. Според авторката истинското начало на неподражаемия негов начин на разказване са черкаските разкази, чиято основна тема — сблъсъкът на стария селски свят с модерния свят на научно-техническата революция, — впоследствие ще бъде разгърната в драматичното му творчество. Радичков улавя мига, в който традиционното българско село трябва да умре под натиска на социалните преобразования, мига на обгуване с миналото. Писателят освобождава случващото се от всяко външно, за да проникне до вътрешните психо-етични проблеми. Какво става наистина с човека, така внезапно изтласкан в индустриалната епоха? Не е ли свързан процесът на адаптация със сериозни загуби за човешката същност? На тези въпроси отговарят, анализирайки проблема в детайли, късите разкази на Радичков. За това говорят и многото мотиви и съответно сюжети, които по-късно ще бъдат драматургично преработени. Изобито драмите на автора не могат да се отделят от цялото му творчество, което е тематично, стилистично и генетично единно и в което по-късните произведения непосредствено се развиват от късите разкази.

Къде се крие особеното в стила на Радичков — преди всичко в това, че тук наблюдаваме своеобразен вариант на т. нар. сказ. След кратко теоретично отклонение за сказа Е. Лутер стига до извода, че между разказвач и слушателски кръг у Радичков няма разлика; и разказвачът, и слушащите принадлежат към

единна общност с конкретни социални черти, затова те могат да си разменят ролите по всяко време. Следователно винаги става дума за една и съща фигура, за един и същ герой, който е изобразяван и който изобразява себе си — това е българският селянин.

Поради това произведенията на Радичков изобразяват картината на света, мисленото и чувствата на българския селянин в един критичен момент на неговото съществуване, когато условията, които са го създавали и оформили в течение на столетия, престават да съществуват. Модерният свят е една загадка за селянина; неговото мислене персонафицира непознатите явления и абстрактните понятия (както е правил и с природните сили) и им намира място между другите митични същества, които населяват Черказки. Радичков е силно привлечен от проявлението на народната култура в езика, от способността на необразованя народ „да създава митове“. В „Опит за летене“ той изследва как е възможно това — начинът, по който наивната фантазия създава изкуство. Именно тази способност предпазва героите на Радичков от това да изгледжат примитивни и ограничени. Защото авторът въвсем не ги идеализира, показвайки и сенчестите страни на селската душа. Столетия наред затвореността на селото, както и монотонният, нагледен към годишния кръговрат ритъм на живот са изграждали един ограничен хоризонт, който се превръща при срещата с новото в тесногърд консерватизъм. В разказите „Париж има почивен ден“ и „До небето и назад“ са уловени както клишираните представи на селянина за света, така и неговата неспособност да открие в новото нещо повече от това, което знае.

По-нататък Е. Лутер, позовавайки се на Бахтин, разглежда „народната смехова култура“ в творчеството на Радичков. В основата на хумора в „Опит за летене“ лежи едно спонтанно-материалистично, природно-диалектично възприемане на света, за което материалното битие е единно и е във вечно движение. Ведростта с нейната освобождаваща и обновяваща сила е основният елемент на това възприемане на света. Радичковите образи, дори когато носят собствени имена, представят всъщност един „сумарен“ характер, един и същ основен човешки тип.

Поради същата причина няма усееще за трагичност, когато се представя загиването на отделния човек, тъй като народът продължава да живее. Така например в „Януари“, където почти всички действащи лица трябва да умрат, не може и дума да става за някаква трагедия. Тук мъртвите и живите образуват една цялост в общото тяло на народа, който е безсмъртен — той е самият живот. На този начин на възприемане на света отговаря Радичковата гротеска. Тя до голяма степен съответствува на описаната от Бахтин „народна гротеска“; в нея няма нищо еднозначно или абсолютно, тя е противоречиво-амбивалентна и улавя явленията в мига на про-

мяна и движение. Промените, ставащи вътре в произведението му, разрушават границите на различните сфери — светът на вещите, на живите същества и на идеалното се преливат един в друг. Гротеската позволява да се обединят различното и противоположното, тя е освобождаване от обичайния начин на виждане, от общоприетото, от господстващите истини, от диктата на идола разум. Тя позволява да се погледне на света по друг начин и да се почувствува относителността на съществуващото.

В последната част на своята статия Е. Лутер разглежда някои от принципите на Радичковата драматургия от гледна точка на „комуникативната ситуация на сказа“, както и проблемите, които възникват при поставянето на неговите пиеси в театрите на ГДР.

Ангел Ангелов

ИСПАНИЯ

„CUADERNOS HISPANOAMERICANOS“.

Madrid, Enero — Marzo 1983, número 391—393.

Аргентинският писател и есеист Ернесто Сабатто е удостоен неотдавна с голямо внимание и почит от страна на обемистото литературно сп. „Куадernos испаноамерикано“, излизащо всеки месец в Мадрид. Редакцията, оглавена от директора — бележития испански поет и есеист Феликс Гранде, реши да посвети на видния аргентински писател тройната книжка за януари — март 1983 г., съставляваща всъщност голям сборник от 888 страници. Предвид яркото и задълбочено творчество на Ернесто Сабатто — един от най-големите представители на съвременната аргентинска литература, при който преобладават предимно реалистичните и психологическите насоки за изобразяване на аргентинското общество, както и до голяма степен на латиноамериканското общество, редакцията се постара да намери редица способни сътрудници — специалисти по испанската и латиноамериканската литература, и да осъществи тази сериозна и полезна задача.

Наистина Ернесто Сабатто няма много заглавия в досегашния си творчески живот, но затова пък са доста забележителни неговите романи „Тунелът“ и „Герои и гробове“ (преведени вече и на български), есеистичните му произведения „Писателят и неговата фантазия“, „Хора и механизъм“, „Тангото, песента на Буенос Айрес“ и др. В тази тройна книжка на списанието участвуват над 50 автори от Испания, Аржентина и други латиноамерикански страни, Португалия, Франция и пр. Всички тези публикации са разпределени в четири раздела: „Светът на Сабатто“, „Сабатто, книга по книга“, „С погледа на Сабатто“ и „Размисли за Сабатто“.

В първия раздел например влизат по същество изследвания за жизнената и творческата биография на Ернесто Сабатто, за неговите творчески търсения и постижения като дългото изследване „Светът на Сабатто“ от Ектор Смарло, както и предимно аналитичните изследвания „В търсене на надеждата“ от Алберто Мадрид Летелиер, „Функция на културните модели при Ернесто Сабатто“ от Мануел Сифо Гонсалес и др. Но в тези публикации е задълбочено очертана физиономията на аргентинския писател. И ако при Ектор Смарло преобладава стремежът за разкриване житейския път на Сабатто, творческите му търсения и тяхното утвърждаване, неговите реалистични и психологически насоки, за да се разбере светът отсам и отвъд Атлантика, то в изследването си Летелиер е разкрил дълбоките размишления на твореца за намиране път към разбирателството между хората и народите, път към истинската миролюбива вяра и надежда. Неслучайно това изследване започва с мисълта на Сабатто: „Мисля, че човекът в края на краищата се стреми повече към надеждата, отколкото към отчаянието“ (с. 231). А тази здрава творческа насока показва, че Сабатто не тръгва по пътя на онези безотечественици, които отричат патриотичното и полезното за човека. А това в повечето случаи ще открием в живота, темпераментна, морално значима мисловност, отразена в романите му като „Тунелът“, „Герои и гробове“ и др., както и в някои от есеистичните му произведения, събрани в книгата му „Единствен и всемирът“ и др. И макар авторът да изпада понякога в противоречия, защото той често пъти си противоречи в търсенето на истината, все пак я намира по пътя на реалистичното изобразяване на действителността. Затова анализирането на тези два значителни романа от страна на Летелиер върви не само по линията на психологическите търсения, които довеждат Сабатто в края на краищата до отчаянието до надеждата за по-хубав, по-красив живот. Диалогът на неговите герои Бруно и Мартин подсказва до голяма степен това. Още повече, както казва Летелиер: „Несправедливостта в отношенията между Мартин и Алехандра се характеризира в съприкосновение с мисловните търсения“ (с. 239). Същият автор заключава многозначително: „Сабатто съумя да не загуби позициите си в тази човешка дейност, а неговата белетристика е най-яркото указание за търсенето на един континент на надеждата, която така много жееае човечеството“ (с. 247).

Тези и други въпроси се разглеждат и анализират в раздела „Сабатто, книга по книга“ в една по-широка светлина. Редица критици и есеисти разглеждат отделните книги по същество, а това започва безспорно с най-хубавия досега роман на Сабатто — „Герои и гробове“ — от такива специалисти като аргентинския критик и есеист Блас Матаморос, който е и зам.-главен редактор на списанието, румънеца Дарие Новасяну, от Родолфо Бо-

рельо, Ренато Прада Оропеса и др. От особено важност е изследването „Ирония и хумор в „Герои и гробове“ на Борельо, който между другото засяга и въпроса за образите на онези хора от френски, италиански и еврейски произход, населяващи отдавна аржентинската земя, които имат свой местен облик. Интересни наблюдения има и литературната критичка Анхела Б. Делепиане в изследването си „Есетата на Сабато: интелект и болка“, в което се дава ярка представа за идейното и мисловно развитие на писателя като есист, с неговите мировъзрения за нашия век. Нови данни в това отношение намираме и в изследването „Сабато: в търсене на спасението“ от аржентинската есистка Грасиела Матуро, в „Символи за жената в творчеството на Ернесто Сабато“ от Норма Стурниало, в което тя анализира неговите мисли за героините му в биологически и психологически аспект, свързан с бита на жената, с психологията на жената майка, особено с неговата есеистична творба „Абадан, изстребителът“ и др. Разгледано е и отношението на Сабато към науката и литературата от други автори като Карлос Дубниер от Буенос Айрес, който разглежда наследствеността и отражението ѝ върху аржентинската литература; Хорхе Крус — за отношението на Сабато към цивилизацията и разрушаването ѝ от варварите-поробители; Амалия Иниеста се спира повече на въпроса за отношението на Сабато по-специално към аржентинската литература и нейното развитие в съвременен аспект и пр. Всички тези изследвания, както и други се базират върху значителните произведения на Сабато и, както се вижда от

всичко това, неговата есеистична мисловност е доста обширна — нещо, което обаче не пречи на бележития автор да се развие същевременно и като значителен романист в Аржентина, както и в обсега на латиноамериканската литература в наши дни, заради което е много популярен и търсен.

Последният раздел в тази широка панорама на творчеството на Ернесто Сабато е „Размишления за Сабато“. Тук също влизат значителни публикации, като например „Моралният Сабато“ от видния поет и есист Феликс Гранде, сегашния директор на сп. „Куадernos испаноамериканос“, който разглежда ония произведения, които още от младини са очертали Сабато като есист и голяма морална личност, разглежда редица дълбоки човешки търсения, в които е влял целия си морал, свързан с последователната си защита на човешките права и достойнство. Неслучайно към края на своето есе Феликс Гранде подчертава: „Свобода. Но по всички страни. Борбата за нея трябва да се води във всяко кътче на земята, като се знае, че това е цялата земя, която я заслужава и очаква“ (с. 758).

Безспорно има и други материали в тази интересна тройна книжка, посветени на неуморното творчество на Ернесто Сабато, осветляващи в редица аспекти неговата творческа индивидуалност. Но и това е достатъчно, за да потвърдим колко е ярка и плодотворна творческата енергия на този бележит аржентински и латиноамерикански писател и есист от първа величина.

Жак Битев